

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>

УДК 330.131.7

ВІД РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ДО РИЗИК-ЕКОНОМІКИ FROM RISK MANAGEMENT TO RISK ECONOMICS

Бабайлов Василь Кузьмичкандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4398-6175>**Курденко Олександр Васильович**старший викладач,
Харківський національний університет радіоелектроніки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2127-230X>**Babaylov Vasily**

Kharkiv National Automobile and Highway University

Kurdenko Oleksandr

Kharkiv National University of Radioelectronics

Як свідчить теорія і практика, проблема визначення основних аспектів ризику зараз в основному вирішена. Але актуальним стає удосконалення управління ризиками. Зараз ризик-менеджмент використовується як управління всіма видами ризиків, без їх професійного розподілу між трьома основними видами менеджерів (економістами, інженерами, адміністраторами). Це знижує його ефективність. Автори вважають за необхідне поділити ризик-менеджмент на три основні, строго адекватні трьом основним видам ризиків частки: ризик-економіку, ризик-інженерію, ризик-адміністрацію. Тоді кожен зі трьох видів ризик-менеджменту робитимуть професіонали у своїй сфері діяльності. Це підвищить ефективність управління ризиками.

Ключові слова: ризик-менеджмент, ризик-економіка, ризик-адміністрація, управління ризиками, економічні ризики, вартість, міри ризику, втрати.

As evidenced by theory and practice, the problem of determining the main aspects of risk is now largely solved. But the problem of improving control by risk is becoming urgent. This is concretely manifested in the fact that risk management is used as the control by of all types of risks. The lack of professional specialization in the control by of relevant types of risks significantly reduces its effectiveness. Therefore, the authors consider it necessary to divide risk management (as it is carried out in general with other types of management) into three main and strictly corresponding parts, adequate to the three main types of risks: risk-economics, risk-engineering, risk-administration. At the same time, each of the three types will be carried out by professionals in their own field of activity: risk-economics – economists, risk-engineering – engineers; risk administration – administrators. According to the authors of the publication, this will significantly increase the effectiveness of control by risk. The purpose of the article was to determine the main aspects of the most important part of risk management – risk economics. Results: firstly, three main stages of the evolution of control by risk were established; secondly, the main aspects of the risk economy are determined: its essence, as the organization of value in conditions of economic risk; its content, as costs and results in conditions of economic risk; thirdly, an evaluation of the results was carried out, as a determination of their scientific novelty and practical significance. Scientific innovation: for the first time, the need to divide risk management into risk economics, risk engineering, and risk administration was substantiated. Practical significance: the division of risk management into risk economics, risk engineering, and risk administration will contribute to specialization, increasing the professional level of control by risk, which, in turn, will increase the effectiveness of risk management as a whole.

Keywords: risk management, risk economics, risk administration, control by risk, economic risks, cost, risk measures, losses.

Постановка проблеми. Як свідчить теорія і практика, проблема визначення основних аспектів ризику зараз в основному вирішена. Але актуальною стає проблема удоскона-

лення управління ризиками (control by risks). Звичайне, існують вирішені деякі складові і цієї проблеми. Так, значний прогрес досягнутий у розробці методик управління ризиками;

введено і реалізоване на практиці відносно нове поняття «ризик-менеджмент» («risk management»). Однак, невирішеною залишається проблема неадекватності, невідповідності типу кожного ризику і типу управління ним. Конкретне це проявляється в тому, що ризик-менеджмент використовується або як управління всіма видами ризиків, без їх спеціалізації, без професійного розподілу між трьома основними видами менеджерів (економістами, інженерами, адміністраторами); або ризик-менеджмент зводиться в основному до управління тільки економічними ризиками. У другому випадку залишаються поза увагою ризик-менеджменту інженерні і адміністративні ризики. Відсутність професійної спеціалізації управління відповідними видами ризиків суттєво знижує його ефективність. Тому автори вважають за необхідне поділити ризик-менеджмент (як це здійснюється взагалі й з іншими видами менеджменту) на три основні і строго відповідні, адекватні трьом основним видам ризиків частки: ризик-економіку, ризик-інженерію, ризик-адміністрацію. При цьому кожен зі трьох видів здійснять професіонали у своїй, одній сфері діяльності: ризик-економіку – економісти, ризик-інженерію – інженери; ризик-адміністрацію – адміністратори. Це, на думку авторів публікації, суттєво підвищить ефективність управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Він свідчить про те, що поділення ризик-менеджменту на три основні частини відсутнє.

Так, у [1] ризик-менеджмент розуміють як управління різними ризиками, але у дійсності всі вони є тільки економічні: «Для різних видів ризику (інвестиційних, страхових, організаційних, фінансових, кредитних та інших) застосовуються різні способи оцінювання та управління...»).

У [2] теж відсутнє поділення ризик-менеджменту на ризик-економіку, ризик-інженерію, ризик-адміністрацію: «Незважаючи на те, що існує багато видів ризиків, наступні три типи завжди актуальні:

Особисті ризики: Включить загибель людей, травми та інші наслідки некерованих робочих місць.

Майнові ризики: Від стихійних лих до крадіжок до кібератак, сьогодні існує багато майнових ризиків, які загрожують організаціям.

Ризики відповідальності: Організації певних галузей, таких як фінансова, медична, аерокосмічна та оборонна, стикаються з багатьма ризиками відповідальності через

різні норми та суворі вимоги дотримання». Тобто, управління й такими різними ризиками розглядається як єдине ціле, як увесь ризик-менеджмент, а не його особливі форми.

У [3] визначається саме предмет ризик-менеджменту, як тільки економічні ризики. При цьому формується і мета ризик-менеджменту, як тільки економічна, як підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів.

У [4] відмічається важливий факт: вперше термін «ризик-менеджмент» зустрічається в американському економічному виданні «Harvard Business Review» у 1956 році, як мінімізація збитків. Й тут мова йде теж тільки про економічні збитки. Тобто, вже з самого початку термін «ризик-менеджмент» обмежується тільки економічним змістом, тобто, ототожнюється зі ризик-економікою.

Найбільш повним і глибоким дослідженням ризик-менеджменту є [5]. У ньому досліджена значна кількість його аспектів, а саме:

- сутність ризик-менеджменту та його структура;
- правила ризик-менеджменту;
- організація процесу управління ризиками;
- методики управління економічними ризиками;
- стратегія ризик-менеджменту;
- стратегічне планування та прогнозування економічного ризику.

Але й тут основна кількість термінів відображує економічні поняття, тобто, ризик-менеджмент теж зводиться до ризик-економіки і обмежується управлінням тільки економічними ризиками.

У [6] ризик-менеджмент визначається як «...система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку». Тобто, і тут ризик-менеджмент ототожнюється тільки з економікою в умовах ризику, тому що всі ключові поняття чисто економічні: стратегія, тактика, бізнес-цілі, банк.

В [7] теж акцент робиться на економічній складовій ризик-менеджменту: «Найбільшу увагу ризик-менеджменту слід приділяти при прийнятті рішень по найбільш значущим для розвитку організації питань – при стратегічному плануванні і зміни в політиках компанії, при впровадженні нових проектів, процесів і процедур, перед великими фінансовими інвестиціями або оптимізаційними заходами».

В [8] стверджується, що навіть сама сутність ризик-менеджменту є «економічною категорією».

В [9] відмічається дійсний факт про неоднозначність тлумачення поняття управління ризиками, що «... не в останню чергу викликана відсутністю єдиної позиції щодо визначення поняття управління». Виключне правильна примітка. До речі, ще у 2012 році встановлений зв'язок управління, менеджменту і виробництва: управління є сумою менеджменту і виробництва [10]. Тому необхідне говорити й про ризик-управління, як суму ризик-менеджменту і ризик-виробництва.

В [11] ризик і ризик-менеджмент теж пов'язується тільки з економікою: «Ризик є невід'ємним атрибутом фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та установ і потребує значної уваги з боку фінансових менеджерів».

Отже, при всій значній роботі, яка проведена авторами проаналізованих літературних джерел, у них існує характерна помилка: ризик-менеджмент в основному зводиться тільки до управління економічними ризиками. Насправді управління економічними ризиками – це тільки частка ризик-менеджменту, яку логічне визначати терміном «ризик-економіка».

За аналогією інші дві остаточні частки ризик-менеджменту, які пов'язані з управлінням відповідно з інженерними (технічними) і адміністративними ризиками, необхідне називати, як ризик-інженерія і ризик-адміністрація. Необхідне виділяти й ще один вид управління ризиками – управління виробничими ризиками – тобто, ризик-виробництво.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій у цілому показав, що найважливішою невіршеною складовою проблеми удосконалення управління ризиками є саме відсутність поділення ризик-менеджменту на три складові: ризик-економіку, ризик-інженерію і ризик-адміністрацію.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті стало визначення основних аспектів тільки важливішої частини ризик-менеджменту – ризик-економіки. Для її досягнення були вирішені задачі: встановлення головних етапів еволюції управління ризиками; визначення основних аспектів ризик-економіки; оцінка результатів як визначення їх наукової новизни і практичної значимості.

Методики дослідження: огляд літературних джерел, 2С70, ВЕО, історичного-

логічного, індукція-дедукція, теорія методу Бабайлова.

Виклад основного матеріалу дослідження. При вирішенні першої задачі (встановлення головних етапів еволюції управління ризиками) було з'ясовано, що спочатку була тільки інтуїтивна оцінка будь-якого ризику, зокрема й економічного, у формі побоювання, небезпеки. Це був етап побутової боротьби з ризиками.

На другому етапі формуються, визначаються, створюються умови розрахунку величини ризику, вводяться міри ризику. При цьому відмічається, що до цієї проблеми вперше привернув увагу італійський чернець Лука Пачолі у своїй книзі «Summa de Arithmetica» лише у 1494 році, який до того ж заклав основи сучасного бухгалтерського обліку [12]. Тому дана важлива проблема вперше була поставлена економістом.

Перши кроки на шляху її вирішення зробив італійський лікар і гравець Джироламо Гордано у XVI столітті, а також Галілей.

Але вирішена ця проблема була лише у 1654 році Блезом Паскалем і П'єром де Ферма.

Важливим кроком до створення міри ризику було відкриття "закону великих чисел" Джекобом Бернуллі.

Й головне: терміни «Стандартне відхилення (англ. standard deviation), або середнє квадратичне відхилення, сигма», яке зараз використовується для розрахунку величини, імовірності ризику, вперше використав Карл Пірсон в 1894 році. Цим він замінив альтернативні назви подібного поняття, що існували раніше: наприклад, Гаус використовував термін «середня похибка» [12].

Третій етап, на думку авторів даній публікації, пов'язаний з використанням визначених мір ризику в основному в економіці. Цей етап продовжується й зараз. Але для даного етапу характерне помилкове трактування управління економічними ризиками як ризик-менеджмент. Тому автори публікації й вважають за необхідне нове трактування ризик-менеджменту, а саме – не ототожнювати, не зводити його до управління тільки економічними ризиками: ризик-менеджмент, як й будь-який менеджмент, поділяти на три різні види: ризик-економіку, ризик-інженерію і ризик-адміністрацію.

При вирішенні другої задачі (визначенні основних аспектів ризик-економіки, ризик-інженерії і ризик-адміністрації) автори виходили з сутності будь-якої економіки – як

організації вартості. Тому сутність ризик-економіки – це теж організація вартості, але в умовах економічного ризику, це управління лише економічними ризиками, це урахування імовірності втрат вартості.

На практиці це визначення безризикової, гарантованої частини отримання доходу, доходу величиною нижче нижньої межі сигми. Звичайне, це веде до втрати частки вартості. Але це одна правильна методика – інші ризикові. Навіть методики страхування – це фактичне форми забезпечення гарантованої вартості. До того ж, гарантована вартість може й знижуватися шляхом зниження сигми. Ясно, що чим менше сигма (а значить й вірогідність ризику), тим більше гарантований дохід.

Про негарантований дохід, про ризик втрати додаткових вартостей – це мова особлива, це проблема залежить від конкретних умов підприємства, рішення його керівництва. Розповсюджене прислів'я «Хто не ризикує – той не п'є шампанське» – лукаве, воне залишає в тіні важливу частку істини: «...той й не п'є гірку чашу можливих додаткових втрат».

У цьому контексті заслуговує увагу така думка: «Основними галузями науки, що приділяють найбільше уваги категорії «ризик», є ризикологія та безпекологія. У контексті безпекології ризик переважно асоціюється із негараздами, тобто з небезпекою, загрозою, втратою. Відповідно пріоритетним аспектом, у межах якого фахівці безпекології визначають ризик, є негативний аспект. На нашу думку, у такому випадку відбувається спрощення визначення категорії «ризик», що розглядається як втрата ресурсів, прибутку тощо. Зазначений підхід до розуміння терміну «ризик» є одностороннім та не розкриває усієї його сутності, оскільки ризик, як ми вважаємо, передбачає наявність двох аспектів. Що ж до ризикології, то у ній категорію «ризик» розглядають не лише у контексті негативного чинника, а й на сьогодні більше як відхилення від мети, що може мати як негативні, так і позитивні наслідки для суб'єкта господарювання» [13].

На думку авторів публікації для бізнесмену, у більшості випадків, важливий саме тільки

гарантований дохід. Інакше він може okaza-тися не платоспроможним; наприклад, втрати за порушення договору можуть бути у рази більше його можливого виграшу при ризику.

При визначенні змісту ризик-економіки автори виходили теж з визначення змісту будь-якої економіки, в тому числі, й ризик-економіки. Так відоме, що до змісту економіки входять затрати і результати. Тому до змісту ризик-економіки входять два елементи: затрати і результати вже в умовах економічного ризику.

Визначення сутності ризик-інженерії і ризик-адміністрації – це проблема особливого дослідження. Причому цю проблему зобов'язані вирішувати саме не автори даної публікації, які за своєю професією є економісти. Інакше б це суперечило самої їх ідеї даній публікації про поділення ризик-менеджменту на три професійні частки: ризик-економіку – зобов'язані здійснювати економісти; ризик-інженерію – інженери; ризик-адміністрацію – адміністратори, начальники, керівники.

Висновки:

– встановлені три головні етапи еволюції управління ризиками: перший, як інтуїтивна оцінка будь-якого ризику, зокрема й економічного, у формі побоювання, небезпеки; це був етап побутової боротьби з ризиками; другий, як ведення мір розрахунку величини ризику й особливе середнє квадратичного відхилення – сигми; третій пов'язаний з використанням визначених мір ризику;

– визначені основні аспекти ризик-економіки: її сутність як організація вартості в умовах економічного ризику; її зміст, як затрати і результати в умовах економічного ризику;

– проведена оцінка результатів, як визначення їх наукової новизни і практичної значимості. Наукова новизна: вперше обґрунтована необхідність поділення ризик-менеджменту на ризик-економіку, ризик-інженерію і ризик-адміністрацію. Практична значимість: поділення ризик-менеджменту на ризик-економіку, ризик-інженерію і ризик-адміністрацію сприятиме спеціалізації, підвищенню професіонального рівня управління ризиками, що, у свою чергу, підвищить ефективність ризик-менеджменту у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Що таке ризик-менеджмент? URL: <https://businessua.com.ua/shho-take-rizik-menedzhment>.
2. Програме забезпечення для управління ризиками. URL: <https://visuresolutions.com/uk/%>.
3. Ризик. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D>.
4. Герасименко О. М. Еволюція світового ризик менеджменту. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2013/9.pdf.

5. Теоретичні основи ризик-менеджменту. URL: https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/554984/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%203.pdf.
6. Політика організації та функціонування системи ризик-менеджменту в ПАТ «Альфа – Банк». URL: <https://sensebank.com.ua/storage/files/1434619125-politika-organizaciyi-ta-funkcionuvannya-sistemi.pdf>.
7. Ризик-менеджмент чи що таке управління ризиками. URL: <https://edin.ua/rizik-menedzhment-chi-shho-take-upravlinnya-rizikami>.
8. Калініченко З. Д. К100 Ризик-менеджмент: навчальний посібник для здобувачів спец. 051«Економіка» та 073 «Менеджмент». URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/5854>.
9. Мостенська Т. Л., Скопенко Н.С. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. URL <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/8856>.
10. Бабайлов В. К. Управление, Менеджмент, Производство. *Бизнес-Информ*. 2012. № 1. С. 157–159.
11. Самура Ю. О. Ризик-менеджмент у системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, установ та організацій. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/110.pdf.
12. Управление риском портфеля активов. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/183723/1/%D0%9C%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%BD.pdf>.
13. Данченко О. Б., Занора В. О. Проектний менеджмент: управління ризиками та змінами в процесах прийняття управлінських рішень : монографія. Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А., 2019. 278 с.

REFERENCES:

1. Shho take ryzyk-menedzhment? [What is risk management?]. Available at: <https://biznesua.com.ua/shho-take-rizik-menedzhment>.
2. Programne zabezpechennja dlja upravlinnja ryzykamy [Risk management software]. Available at: <https://visuresolutions.com/uk/>.
3. Ryzyk [Risk]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D>.
4. Herasymenko O.M. Evoliutsiia svitovoho ryzyk menedzhmentu [Evolution of global risk management]. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2013/9.pdf
5. Teoretychni osnovy ryzyk-menedzhmentu [Theoretical foundations of risk management]. Available at: https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/554984/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%203.pdf.
6. Polityka orghanizaciyi ta funkcionuvannja systemy ryzyk-menedzhmentu v PAT «Alfa – Bank» [The policy of the organization and operation of the risk management system at PJSC "Alfa – Bank"]. Available at: <https://sensebank.com.ua/storage/files/1434619125-politika-organizaciyi-ta-funkcionuvannya-sistemi.pdf>.
7. Ryzyk-menedzhment chy shho take upravlinnja ryzykamy [Risk management or what is risk management]. Available at: <https://edin.ua/rizik-menedzhment-chi-shho-take-upravlinnya-rizikami>.
8. Kalinichenko Z. D. Ryzyk-menedzhment: navchalnyj posibnyk dlja zdobuvachiv spec. 051 «Ekonomika» ta 073 «Menedzhment» [K100 Risk management: study guide for applicants of special. 051 "Economics" and 073 "Management"]. Available at: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream>.
9. Mostensjka T. L., Skopenko N. S. Ryzyk-menedzhment jak instrument upravlinnja ghospodarsjkyk ryzykom pidpryjemstva [Risk management as a tool for managing the enterprise's economic risk]. Available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/8856>.
10. Babajlov V. K. (2012) Upravlenye, Menedzhment, Proyzvodstvo [Administration, Management, Production]. *Byznes-Ynform*, no. 1, pp. 157–159.
11. Samura Ju. O. Ryzyk-menedzhment u systemi zabezpechennja finansovo-ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstv, ustanov ta orghanizacij [Risk management in the system of ensuring financial and economic security of enterprises, institutions and organizations]. Available at: http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/110.pdf.
12. Upravlenye ryskom portfelja aktivov [Asset portfolio risk management]. Available at: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/183723/1/%D0%9C%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%BD.pdf>.
13. Danchenko O. B., Zanora V. O. (2019) Proektnyj menedzhment: upravlinnja ryzykamy ta zminamy v procesakh pryjnattja upravlinsjkykh rishenj [Project management: managing risks and changes in management decision-making processes]. monohrafija [a monograph]. Cherkasy : PP Chabanenko Ju. A., 278 p. (in Ukrainian)